№ 166 Ив. Ем 10

Бібльотека: „Новий Сьвіт" Ч. 11.

Дамян Бориско.

Соціялізм а Релігія

Людство. Соціялізм.

Монтреал, 1916.
Накладом Ів. Гнидн. — З друкарні „Новий Сьвіт".

HX536
B67
c.2

ДРУКАРНЯ „НОВИЙ СЬВІТ"

ВИКОНУЄ

всякі друкарські роботи, як: оголошеня, тікети, коверти, книжки і т. п. гарно і точно по умірковaній ціні.
: : На провінції виконує сейчас. : :

Заходіть на 173 Clarke St. Монтреаль

Письма шліть на адресу:

NOWYJ SWIT, Box 1051, Montreal, Canada

ЧИ ВИ Є ПЕРЕДПЛАТНИКОМ „НАРОДНОЇ ВОЛІ"?

Коли ще сеї часописі не передплачуєте, то зачніть передплачувати сейчас.

„НАРОДНА ВОЛЯ" є одною з найбільших українських часописий в новім і старім краю.

„НАРОДНА ВОЛЯ" виходить три рази тижнево — вівторок, четвер і суботу.

„НАРОДНА ВОЛЯ" подає цікаві новини американські, краєві, суспільно-наукові розвідки і все, що дотичить житя українського робочого народа в Америці і на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ:

До Канади і Старого краю	на рік	$3.00
	на пів року	$1.50
В Злучених Державах	на рік	$2.50
	на пів року	$1.25

Гроші враз з замовленем висилайте на адресу:

NARODNA WOLA, 524-530 OLIVE ST., SCRANTON, PA., U. S. A.

№ 166
NATIONAL LIBRARY
CANADA
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

Дамян Бориско.

Соціялїзм а Релїґія.

Віра є зачадженем народа.
Маркс.

ВСТУП.

В соціялїстичній лїтературі до тепер не богато писало ся про се, яке становище займають або повинні займати соціялїсти супроти віри. В урядових заявленях соціялїстичних партій звичайно говорить ся, що соціялїзм не має нїчо спільного з вірою, що віра є приватною, особистою справою кождої людської одиницї, а як соціялїсти і виступають проти церкви, то не задля її віри, а тому, що церква стоїть по сторонї старого ладу суспільного. А що головним завданем соціялїстичного руху є повалене сього ладу, тому нїхто й не повинен-би ляяти соціялїстів за безбожність, а хиба за їх полїтичні та суспільні переконаня. Таке є становище урядового соціялїзму у всїх краях, з виїмкою одної Анґлїї, де Соціялїстична Партія сьміло і отверто говорить, що ,,соціялїзм, як фільософія і як форма суспільства є запереченем віри''.

Ся партія може заняти таке становище в справі віри тому, що більшість її членів є такого переконаня; ті-ж з анґлїйських робітників, що є також соція-

лістами, але вважають віру „справою приватною" або згідною зі соціялізмом — вони є згуртовані в Партії Соціяльно-демократичній; ще инші, які не є соціялістами, мають свою Независиму Робітничу Партію, а крім того є ще товариства вольнодумців, однак з капіталістичними засадами в справах щоденного житя.

В усіх других краях є звичайно одна соціялістична партія, до якої належить кождий робітник, що зрозумів несправедливість старих порядків на сьвіті. А що-до віри, то одні вірують, другі не вірують, так що партія не може під тим зглядом прийти до єдности і полишає віру на боці, а веде боротьбу з церквою і попами. А хоч декуди є й дві соціялістичні партії, як приміром в Зл. Державах і Канаді, то ріжниця між ними є не задля віри, а задля теорій і способів, яких кожда партія придержуєть ся в революційній пропаґанді.

Подібний стан істнує і між українськими соціялістами; лицемірна фраза „віра є справою приватною" вкрала ся і до української соціялістичної літератури в перших роках соціялістичної пропаґанди між нашим робітництвом, та ще й сьогодні є такі, що вважають сю фразу помічною в аґітаційній роботі між темними і побожними робітниками. Щоби таке лицемірство справді помагало в навертаню людий до соціялізму, ми зовсім слушно можемо сумнівати ся, а глянувши на нього з морального погляду, побачимо, що, як сказав Драгоманов, — неправда, не осьвіта — і покинемо таку єзуїтську тактику.

Темному чоловікови можна сказати щонебудь, і він повірить, не питавши за доказами. В сей спо-

сіб ширить ся віра. Соціялізм, оснований на розумі і науці, так ширити не дасть ся: тут усе треба поставити в сьвітлі правди, розуму, примінити до практичного щоденного житя і шукати для соціялізму прихильників не між людьми, що вже з природи є капіталістичної вдачі (чоловік вже з уродженя має склонність в сей або в той бік, до сьвітла або до темряви), але між тими, що є жадні правди і справедливости.

В отсій розвідці ми приглянемо ся тій вірі, яку попи проповідують по церквах, розважимо її основи і походжене, та скільки в ній є правди, а скільки видумки або й чистої брехні. А що в теперішних часах ми маємо до діла виключно з вірою християнською, тому і ся розвідка займаєть ся головно наукою, на якій опираєть ся християньство. Маємо прецінь „християнських соціялістів", які твердять, що Христос був першим соціялістою і що Біблія має рівну вартість з „Капіталом" Маркса — отже треба-би заглянути в сю „сьвященну" книгу і пошукати того соціялізму, який ніби-то мав проповідувати тесля з Назарету ще перед двома тисячами роками. Можливо, що наші побожні товариші партійні кажуть правду, а можливо також, що сей біблійний соціялізм є тільки привидом і незрозуміннем Біблії — побачимо.

I.

ОСНОВИ РЕЛІҐІЇ.

Щоби зрозуміти відносини між соціялізмом і релігією, нам перш усього треба мати добре зро-

зуміння того, на чім основуеть ся сама релігія. Знаючи вже, що се таке соціялізм, ми також мусимо знати, чим е релігія, з чого вона походить і до чого вона стремить.

За походженем релігії, подібно як за походженем самого чоловіка, треба шукати в минувшині людського роду, яка е записаною в історії. „Історія — говорить Маркс — була вже доволі пояснювана при помочи релігії, а ми візьмім ся зрозуміти релігію при помочи історії".

Учені люди, як також подорожні і місіонарі, що мали нагоду сходити ся і пізнавати такі народи, що ще й сьогодня живуть способом передісторичного чоловіка, говорять у своїх записках, що найдавнійшою релігійною формою е віра в духів померших свояків. Сю первісну релігію названо анімізмом, яка згодом розширила ся в сей спосіб, що бачила духів не лиш поза неживими тілами небіщиків, але й в живих істотах, а навіть і в річах, які ніколи не показують жадних признак житя.

З того бачимо, що основною ідеею релігії е віра в продовжене житя по смерти. Се е властиво еї практична сторона, що йде в парі з вірою в істноване надприродних істот, сильнійших і розумнійших від чоловіка, а з якими він стараеть ся жити в приязни і придбати собі їх поміч в житевих заходах. Первісний чоловік жив серед сеї самої природи, що й ми жиемо, однак він бачив еї иньшима очима і розумів, а властиво не розумів, в иньший спосіб, як цивілізовані люди в наших часах. Його думане і бесіда були формовані у дуже вузоньких рамах; наука і наукові розсліди природи були незвісними: не було ні промислу, ні літературу — вза-

галі нічого, що могло-б причинити ся до зрозуміння природних явищ. Тому, як трафило ся щось надзвичайного в житю чоловіка або в окружаючій його природі, здивоване і страх огортали його, бо при своїм незнаню і задля браку досьвіду не розумів ні причин таких явищ, ані не знав, яких наслідків треба йому сподівати ся. Такі річи як смерть, непритомність, привиди, божевілле і сон, були завсігди загадкою для неосьвічених людий і наводили їх на дорогу всіляких вірувань і наївних дитячих теорий. Явища сил природи в очах таких людий видають ся діяльністю якихсь невидимих істот, що мають такі самі прикмети що й чоловік, але будучи невидимими тим самим сповняють людий боязню і чинять їх релігійними.

Первісний чоловік нічого так не бояв ся, як духів. Він вірив, що дух умершого може вернути назад до тіла і тому бояв ся мерців. Небіщиків ще й тепер закопують глибоко в землю і кладуть на гробах щось тяжкого, камінний памятник чи хрест, не лишень щоби вшанувати память помершого, але також, може й не думаючи про се, щоб не дати йому добути ся зпід землі і страшити живих. Щоб мерцям не кучило ся в гробі, то наші предки закопували разом з ними ті предмети, які небіщики уживали в житю найчастійше, а на гробах ставили їду і напитки для них, щоби тільки не вставали і не турбували живучих.

Люди у своїй темноті переносили свої власні прикмети і думки в окружаючу їх природу і уявляли собі, що усе на сьвіті є ділом духів, з якими треба старати ся жити в приязни і не грішити, себто не чинити нічо такого, що могло-б їм не подо-

бати ся. З тих передісторичних часів походить також віра в чари, чуда, ворожбицтво і всіякі забобони, що їх ще й сьогодня стрічаємо у кождого народа на сьвіті. Цивілізація і культура ще не є на стільки сильні, щоби викорінити з людських умів се, чим вони насякли протягом довгих віків і що дальше піддержує в них релігія.

Релігія, яку проповідують сьогодня по церквах, не є нічим иншим, а тою самою темнотою первісного чоловіка, яка веліла йому шукати розвязки усяких явищ в житю і природі у віруванях в духів і в чуда. Тому й Біблія, на якій основуєть ся християнство, не є жадним божим обявленем, а звичайною книжкою, в якій списано стародавні віруваня зуміш з уривками з жидівської історії враз з моральними та фільософічними теоріями давних часів. І яко факт, то Біблію годить ся звати не обявленем божим, а людською темнотою, з якої походить і на якій основуєть ся релігія.

II.

ОСНОВИ СОЦІЯЛІЗМУ.

Як релігія опираєть ся на невіжестві і сліпій вірі в незнане, таємниче і видумане, так знов соціялізм основуєть ся на науці, досьвіді, а головно на почуванях справедливости, братерства і незалежній єдности людського роду на землі. Коли релігія натягає свій духовний карк, щоби побачи-

ти се, що знаходить ся поза межами природного і зрозумілого, або потїшає себе і лякає розкошами і терпінями в мнимим житю позагробнім, то соціялїзм звертає свою увагу на звичайне буденне житє і основує свою науку в межах матеріяльного добробуту і моральної щирости.

Так — соціялїзм є страшенно моральний і отвертий. В релїґії моральність полягає на тім, щоби одиниця осягнула „спасеннє" і щастє; соціялїзм має на увазї загал і обставини, серед яких загал жиє, та бачить щастє одиниці у справедливім і братерськім ладї суспільнім, який дає їй задоволенє і не кидає у пропасть зневіри і огірченя, а тим самим не каже їй шукати щастя у видуманім житю по смерти. Соціялїзм занимаєть ся виключно житєм дочасним, матеріяльним. Інакше не може бути — иньшого житя, крім того яке бачимо в нас і кругом нас, ми не знаємо, а воно таке гарне, таке повне чудових прикмет і цїкавих об'явів, що в нас не повинно бути нї часу, нї охоти до шуканя і видумуваня таких річий, в які ми можемо лишень вірити і ними себе дурити і туманити. Інстинкт релїґійний, себто ся природна склонність чоловіка до пізнаваня тайн

природи, доперва в соціялїзмі знайшов правдиву і задоволяючу почву і може розвивати ся на засадах розуму і науки для добра і усовершеня людського роду.

Соціялїзм, як його знаємо сьогодня, основуєть ся на двох річах: на науковій правдї і на науковій моральности, в якій справедливість є першою і найважнїйшою чеснотою. Наукова правда в приміненю до людського житя показує, що головним чинником в тім житю є справи економічні, значить, усе те, що дотичить потреб людського тїла. Ся правда називаєть ся в науковій мові економічним детермінїзмом і вважаєть ся одним з основних законів, після яких уладжене людське житє. Економічний детермінїзм твердить, що в історії так одиниці як і цїлого народа головну ролю грає се, в який спосіб людське житє є піддержуване і хоронене. В тім зглядї головну ролю грає спосіб, в який люди продукують і розділюють поміж себе потрібні для житя річі. Продукція і дістрібуція достатків є підвалинами, на яких спочиває цїла суспільна будівля; ті два чинники надають подобу і харектер даній суспільности і є основними причинами всїх подій, про які читаємо в історії людського роду. Та-

кий погляд на історію називаєть ся матеріялїстичним розуміннєм історії, що є протиставленєм до ідеалїстичного або релїґійного пояснюваня історичних випадків.

Таке становище соціялїзму дало притоку його ворогам, що вони називають соціялїстів людьми без висших думок і без всього того, чим чоловік ріжнить ся від нерозумної зьвірини — не видячи, що власне соціялїзм заставляє людий до думаня і до пізнаваня житя, яким воно є в дійсности. Тільки думанє на основах природних законів, їх пізнаванє і користованє ся ними підносить чоловіка понад уровень зьвіра і ставить його на шляху ідеалу. А головним ідеалом людства є соціяльний поступ — усовершуванє відносин між людьми в їх щоденнім житю і усуванє зьвірячої боротьби о істнованє між одиницями. Що-ж найвиднїйше ставить чоловіка понад зьвіря, се уживанє струментів. Після того, який де розвиток на поли промисловім і фабричнім, які де машини, улїпшеня і улекшеня в людській працї, після того ми міряємо поступ і цивілїзацію. Нїхто не назове культурним і цивілїзованим такий народ, що в нього богато церков і він сам глибоко релїґійний, забобонний і суєвірний;

се знайдемо і в дикунів і такі прикмети є зовсїм природними там, де чоловік переходить зі стану недумаючої зьвірини у стан розумованя і виріжнюваня. Вірити, се є перший і найлекший спосіб думаня; у вірі всякі питаня і сумніви не мають місця і через те не завдають голові ніяких трудностий і тягарів. Проте релїґійність є першою фільософією чоловіка, його першою спробою самостійного думаня над тим, що бачить кругом себе і що відчуває в собі.

Пізнаючи себе і природу, люди поволи приходять до заключеня, що релїґія є недостаточним поясненєм сьвіта, чимось темним і дитячим, негідним істоти розумної і стремлячої до знаня і правди. Саму релїґію піддають критиці, значить, приглядають ся їй розважно і шукають в ній правди та порівнюють єї науку з тими висновками, які їм подають спостереженя і досьвіди в щоденнім житю. Така релїґійна критика хоч і ставить собі за ціль погодити релїґію з розумом і наукою, в дійсности веде людий до цілковитого зірваня з нею, бо не знаходить в релїґії нічого, що мало-б ся погодити з людським розумом. Люди перестають бути віруючими дїтьми, покидають мрії про рай і пек-

ло, а пізнавши сили і закони природи, беруть ся до будованя раю на землї, стають до боротьби з усїм тим, що тримає їх в пеклї неволї і нужди. Під хату житя дають нові основи: на місце старих зрадливих основ релїґії підсувають тверді, правдою випробовані, основи соціялїзму.

Як сон і дїйсність, так релїґія і соціялїзм ріжнять ся між собою. Що в релїґії вважаєть ся головною цїлию людського житя, се в соціялїзмі сходить до значіня забавки і поезії. Соціялїзм не журить ся тим, де люди йдуть по смерти — він приглядаєть ся, як люди ходять за житя. Соціялїзм не роздумує над блеском і красою палат, в яких розкошують праведники в небі — він звертає нашу увагу на факт, що на землї не мешкають в палатах ті, що їх будують. Соціялїзм не завдає собі питаня, як смакує амброзія і нектар, якими живуть сьвяті в небі — він стремить до того, щоби на землї люди не видирали собі хлїба наче ті дикі зьвірі. Соціялїзм не обраховує, скільки метрів сукна вийшло-би на штани ангела в „Откровенію", який одною ногою стояв на суші а другою на морі — такими задачами займаєть ся релїґія, а соціялїзм питаєть ся, чому-то ті, що ви-

робляють найліпші матерії на одіж, самі звичайно вбирають ся в найтанше і найпідлійше шмате. Отже бачимо, що вже в своїх основах соціялїзм і релїґія не мають нічого спільного, бачимо, що релїґія займаєть ся справами уявленими і видуманими, а соціялїзм справами реальними і практичними. Хто цікавить ся теоріями, про се, що станеть ся з ним по смерти а байдужний на се, що станеть ся з ним і з його родиною як забракне центів і роботи перед смертию, сей не може рівночасно інтересувати ся соціялїзмом, який власне тільки й говорить про працю і єї плоди. З праці живуть всі люди — побожні і безбожні, убогі і богаті, а богаті тримають убогих в побожности, щоби ті не стали думати і не додумались до соціялїзму. Бо віра і визиск все ходять в парі.

III.

ПРАВДА В РЕЛЇҐІЇ.

Кажуть, що навіть і в байці мож знайти зернятко правди і чогось з неї навчити ся; подібно дасть ся сказати і про релїґію. Чоловік ніколи не може видумати щось

такого, що було-б абсолютною „видумкою", значить, було-б чимсь неправдивим, неможливим або неістнуючим, а рівночасно не стояло в ніякій звязи з правдою, можливістю або дійсністю. Люди думають після того, що знають, а знають тільки се, що спостерігають своїми змислами і на тих спостереженях снують свої думки. Спостереженя самі в собі є правдою і дійсністю, а доперва снованя людської думки можуть будувати з цегол правди сьвятиню брехні, можуть зробити правду неясною, незрозумілою та неподібною до себе самої.

Такою мотаниною і безображеною правдою є також і релігія. Що ми властиво розуміємо під словом „релігія"? В латинській мові се слово означає „вязати, привязувати до чогось" і в церковнім розумінню слушно означуєть ся релігію як звязь чоловіка з Богом, бо і в загальнім значіню релігією називають погляди чоловіка на вселенну, його відносини до незнаного і невидимого. Всї людські думки, що старають ся пізнати і зрозуміти остаточну причину цілого видимого сьвіта і пізнати, яка є звязь між поодинокими явищами в природі, є релігійними думками. Се є першою правдою, яку знаходимо в релігії, ко-

ли розважимо лишень буквальне значінє того слова. Ніхто знає не може успішно заперечити, що нема ніякої звязи між чоловіком а сьвітом, серед якого він жиє, або що люди не підлягають ніяким законам подібно як усе иньше в природі — є звязь, є релїґія. В тім чистім первіснім значіню повинен бути релїґійним всякий чоловік, повинен старати ся пізнавати хто він і де він, повинен враз з побожним біблїйцем завдати собі питанє, звідки прийшов і куда йде, з чого походить і куда стремить не тілько він сам, але й всяке инше сотворінє, живе й бездушне, на сьвіті.

Таким є правдиве, основне значінє релїґії — нічо инше, а друге слово на означенє того, що вчені називають фільософією. Сьогодня під словом релїґія розуміють таку фільософію, котра основуєть ся на вірі в божество, і релїґійним називаємо чоловіка, що вірить в істоти, які стоять поза природою і панують над нею. Отсе шуканє першої сили в природі, сеї сили, яка уводить в рух цілу машинерію всесьвіта, се є другою правдою, що криєть ся в релїґії.

З того другого погляду релїґія є змаганєм пізнати першу причину всіх види-

мих і невидимих явищ в природі. Чоловік, скоро лишень прийшов до сьвідомости ріжноти між причиною і наслідком і поставив собі питанє: чому? звідки? що за причина? — став релігійним. Пізнійше його релігія перейшла через млинок льоґічного і наукового розумованя і його релігія перетворила ся у фільософію. Релігія випарувала і пішла в гору, фільософія скристалізувала ся і осіла на землі блискучим діямантом правди і науки. Подібно як в салінях, де виварюють сіль, вода випаровує і счезає, а в збірнику остає сама чиста сіль, яка й представляє собою усю вартість сільної ропи. Розумної відповіди на найбільші питаня людської думки релігія не дала; замість розумних і можливих теорій, вона каже нам вірити в теє, що в давну давнину видумали неосьвічені досьвідом і наукою уми напів диких племен. Після релігії причиною всього на сьвіті є боги, про яких читаємо в старих писанях, що дуже часто являли ся людям і їм помагали або шкодили в буденнім житю. Де-ж ті боги є сьогодня? Чому вони тепер не являють ся нікому і не показують своїх чудесних штук премудрости і всемогучости? Помагали колись Грекам здо-

бувати Трою, а Жидам бити Філістинів і Амаликитів — чому вони тепер не інтересують ся більше війною, чому, приміром, не поможуть Москалям відбити назад від Німців Польщу, або чому не оборонять бодай таких „сьвятих" місць, як Єрусалим та лишають всілякі Кальварії по християнських землях, на поталу кровожадного війська? Мабуть за старі вже, щоби лізти не в свої діла... Нема їх. Молодий розум новітнього чоловіка не видумує більше богів, тому і не говорить про них ніхто і не сьпіває ніхто і по книжках вже більше не пишуть про подвиги богів, півбогів, чарівників, сьвятих і всяких инших дивоглядів. Вони істнували доти, доки люди вірили в них і видумували їх. А скоро людський розум перестав вірити в них і людська душа перестала вилітати поза межі розумного і можливого, так і богів більше на землї ніхто не стрічає, ніхто не користовуєть ся їх силою на війнї, їх знахарством в хоробі, анї сьвяті не вратують молитвою сего, хто за слабий, щоби встояти в борбі о істноване богів.

І ніхто думаючий не скаже, що причиною всїх причин у всесьвітї є боги, так як се говорить релігія. Соціялїзм богів не знає.

IV.

РОЗВИТОК ХРИСТІЯНСТВА.

Християнство почало рости і розвивати ся тоді, як велика римська держава дійшла до вершка своєї могучости і, не могучи встояти на несправедливих основах невольництва, стала хилити ся до упадку. Поступ, який Римляни зробили в житю державнім, в науці і штуці, спричинив се, що старі віруваня і звичаї у всіляких племен, що входили в склад римської держави, стратили свій блеск і силу; люди покидали їх і звертали ся до нових римських поглядів, наслідуючи у всьому тих, яких вважали за висших від себе. Ми й сьогодня бачимо, що люди радо наслідують тих, що панують над ними і мають їх за щось ліпшого і розумнійшого. Так воно було і за часів Христа.

Через перетворенє державних порядків в тих часах з малих незалежних народів і племен в одну велику римську державу, мусіла також і релігія змінити свій вигляд і допасувати себе до нових обставин. Де було передше много малих нерозвинених держав, там повстала одна велика, на писаних законах основана римська

імперія, на чолї якої стояв один найвисший проводир, цїсар. Відповідно до того змінила і релїґія свою подобу: на місци многих богів і богинь, яким покланяв ся кождий нарід з'окрема, повстала одна релїґійна система з вірою в одну божу родину. Один римський імператор на землї і один жидівський Єгова на небі — се головний зміст християнства. Воно не прийшло з неба, анї Христос його не видумав, але повстало в зовсїм природний спосіб, як всьо инше на сьвітї, являючись новою фазою релїґійного житя враз з новою фазою житя державного.

Основно християнство не ріжнить ся нїчим від поганства, так як і римська держава не мала в собі нїчо нового в основах, а була лише усовершенєм і обєднанєм старого суспільно-полїтичного ладу. Християнство злучило і огладило зверху стару поганську релїґію, з многих богів зробило тріюмвірат (спілку з трох, як і тепер маємо по орґанїзаціях трох головних урядників), а всьо инше позістало те саме, що було в поганстві. Віруваня, обряди, всїлякі забобони і релїґійні звичаї перейшли з давних поганських часів в християнство і дальше розвивали ся та доводили людий до кро-

вавих воєн і безглуздної різанини в середних віках. Так отже християнство несьвідомо і без ясного опреділеня сотворило зі старих вірувань нову релігію, допасовуючи єї до нових соціяльних прінціпів та до змінених економічних відносин.

А економічні відносини були власне чи не найважнійшим чинником в початковім розвою християнства. Наука Христова прозябла і стала зростати в часї, коли то римська держава знаходила ся в станї розкладу, в станї політичної і економічної руїни. Ціла Італія була винещена системою страшного невольництва; се були часи коли-то римські вельможі різали своїх невольників наче худобу і кидали їх тїла на жир рибі у ставах, бо вірили, що риба, кормлена людським мясом, є дуже смачною. Гіршої неволї уявити собі нїхто не може, страшнійшої розпуки і безнадійсности сьвіт не бачив. І серед такого пекла являєть ся один з Христових аґітаторів і солодкими словами малює нещасним невольникам вічне блаженство в небі. Чи-ж дивно, що люди липли, як мухи до меду, до нової науки, що стративши всю надію на добра дочасні, жадно і без критичного думаня (до чого і спосібними не були) принимали

у свої серця нову віру і ставали ревними християнами? Зовсім природно, що такі обставини були як найвідповіднійшою почвою до плеканя віри в посмертні гаразди. І не тільки невольники, але й вольні люди і сама римська шляхта і аристократія знаходили ся в тім часї в станї банкроцтва і морального занепаду та деморалїзації. Очевидна руїна держави сповняла страхом тих, що були єї правителями і вони з розпукою глядїли в будучність, з жахом стрічали думку про се, як дикі орди варварів, котрих вони вже не були в силї спинити, положать конець їхньому правлїню. В такім положеню і найбогатші з них радо наставляли ухо новій науцї жидівських проповідників з Палестини і ставали християнами.

Чаука і штука, які й сьогодня є головними ворогами релїґії, були ними також і в початках християнства. Але тодї вони ще були за слабі, щоби стати до борби зі самим християнством і його не поборювали а, навпаки, помагали йому валити старі поганські релїґії і самому ставати на їх місци. Тодїшні римські учені і вся інтелїґенція зовсім не вірили в старих богів і одні з них ставали скрайними матерія-

лістами і безбожниками, а инші знов шукали нових, розумнійших теорій релігійних і знаходили їх в християнстві.

Бачимо отже, що християнство росло не жадним чудом, а в зовсім природний спосіб. Людий бідних і невольників манила до нової релігії надія на щасливість по смерти, а богатих і учених незадоволене зі старих богів, віра в яких була ясною наругою над людським розумом і законами природи.

Християнство, як нова релігія, було формоване на взір тодішньої соціяльно-політичної системи, яка містила ся вдвох словах: пан і невольник. Пан, що його усовершенєм був цісар в державі, знайшов свій ідеал в релігії в особі одного Бога, царя неба і землі. Невольник, слуга, підданий, який в державі був власністю пана, в новій релігії став власністю Бога. Той Бог, той Христос є нічим иншим, а ідельним паном, який нагороджає вічним щастєм своїх вірних підданих і карає вічними муками тих, що не признають його пановання над собою. Тому покора, рабське пониженє себе самого, любов ворогів і инші собачі чесноти грають таку велику ролю в християнській етиці — а що й не може бу-

ти інакше, коли зважимо, що власне такі „чесноти" є основною характеристикою відносин між паном і невольником.

Приноровивши себе як найкрасше до суспільних і політичних відносин в римській державі, християнство зростало так само скоро, як і всьо инше на сьвіті, коли дістане ся серед сприяючі свойому розвоєви обставини. Правда, в самих початках християн переслідувано, мучено і убивано, але се тревало не довго — доти, доки люди не пізнали і не зрозуміли, чим властиво є ся нова наука. А скоро пізнали, що се нічого надзвичайного, а тільки їх стара віра, уліпшена, вигладжена і підмальована — тоді вже без великих клопотів християнським місіонарам вдало ся навертати один нарід за другим, а царі знайшли в новій релігії доброго помічника в триманю людий в послусі і підданстві.

Після упадку римської держави християнство зберігло від загибели культурні здобутки Греків і Римлян і присіло їх так тісно, що хоч і не вернули ся назад старі часи варварства і скрайної темноти, однак і поступу через довгі віки не було ніякого. Се були часи, які в історії називають ся середновічними, а в яких християнство

переживало свій найдикший і найпоганьший період. Росло і ширило ся на цілу Европу і проливало кров людську в сектанських боротьбах та у війнах з новою азійською релїґією, з магометанством.

V.

ЧИ ХРИСТОС БУВ СОЦІЯЛЇСТОМ?

Много є в соціялїстичнім русї таких, котрі вважають Христа соціялїстом і твердять, що новітнїй соціялїзм є зовсїм згідний з наукою Евангелія. А що християнські церкви є ворогами соціялїзму і поступу в області наук природних і соціяльних, то наші побожні товариші пояснюють се тим, що попи перекручують науку Евангелія і проповідують єї в дусї капіталїстичнім задля особистих зисків. Провідною думкою в твердженю християнських соціялїстів є се, що Христос мав бути ворогом церкви і держави і умер мученичою смертю в борбі зі старою жидівською вірою і деспотичною римською державою. Ну, єсли се правда, то в руцї кождого з нас повинен бути „Новий Завіт", а партія сповнить лише свій обовязок, як урядово іменує Христа своїм почет-

ним членом.

Але нїм поставимо сю справу під р
ферендум членства, переконаймо ся перш
чи наука Христа дїйсно має що спільно
зі соціялїзмом.

Всьо, що знаємо про Христа і його н
уку, містить ся в чотирох книжках Еванг
лія; се є одиноке жерело, з якого можна ді
тати рішучу відповідь на питанє, чи Хрис
тос був соціялїстом, чи нї. Кожде з тих чо
тирох Евангелій містить у собі одно і те са
ме оповіданє про житє, науку і діяльність
Христа і тому вистарчить перечитати одно
з них, а знати-мемо що є в инших трох. В
найгарнїйшій формі подає нам навчаня
Христа евангелист Йоан. В його Евангелію
повно любови і жертвенности і під тим згля-
дом він здаєть ся перевисшає свого учите-
ля. Хотячи пізнати характер і науку самого
Христа, ми побіжно перейдеме Евангеліє від
Матея. В нїм змальовано риси характеру
Христа досить вірно і в гармонії з його ре-
лїгійною і моральною наукою; автор опові-
дає лиш те, що йому розказували другі
люди і не чіпляє нїчого з особистих почу-
вань і поглядів — до чого, можливо, й не
був спосібним.

І читаючи се Евангеліє від Матея, ми

бачимо, що в нім нема анї одної ідеї, яку Христос брав-би в соціялїстичнім розуміню. Правда, є місця у Матея, що мають соціялїстичну подобу, дадуть натягнути ся на соціялїстичне копито, але анї Христос, анї його церква їх по соціялїстичному не розуміли.

Христос після Матея — се жидівський Лютер чи Толстой, який уявив собі, що йому судило ся дати сьвітови нову віру і моральність і що він сам не звичайний чоловік, а син самого Бога, співвладїтель царства небесного. Христос вірив, що його післав отець небесний в ролї еміґраційного аґента між людий, щоб їх намовляв покидати всьо земне і дочасне і думати лишень про небесне і вічне. При тім був він типом, до якого сьогодня зачисляють знахарів, ворожбитів і чарівників — людий з незвичайними психічними прикметами, що їх по всї часи стрічаємо в людськім суспільстві. Особливо замітним являєть ся сей тип в полуднево-західних народів Азії, звідки походять майже всї значнїйші релїґії на сьвітї. Такі люди є спосібні чинити надзвичайні дїла, або так звані чуда. Чудами є переповнена кожда релїґія і вони є головною підпорою всякої релїґійної системи.

Природа не знає нїяких чудес. У нїй

діеть ся всьо після відвічних і незмінн
законів, з котрих закон причиновости ви
лючає можливість чуда. А се, що люд
називають чудом, є одним з тих природни
явищ, яких причини вони ще пізнали і
своїм знаню не навязали до загальної ос
нови всесьвіта. Крім таких природних чу
дес є ще чуда фікційні або видумані, а як
в дійсности ніколи не лучали ся. До таких
неможливих чудес належить чи не біль
шість з тих, які після оповіданя Матея
творив Христос. Деякі знов є можливі.
Що він приміром, сціляв хорих не уживаючи при тім жадних лікарств, се признасть нам кождий лікар сьогодня і скаже, що Христос був психопатою, то є таким лікарем, що може лічити деякі недуги (особливо ті, що загрожують нервову систему) силою своїх власних нервів, свого власного духа. В таких випадках хорому помагає положенє руки, погляд очий і сильна добра воля лікаря, щоби хорий подужав. Таких чудотворців знаходимо всюди: між темними верховинцями Бескида і між високо образованими професорами медицини німецьких університетів.

Ся можливість лічити хорих і творити чуда була вельми помічною для Христа в

його пропаґанді. Він був сьвідомий того, що потрафить чинити річі, що їх пересічний чоловік чинити не може, але своєї дивної сили не розумів і був загадкою сам собі. Свою силу творити надзвичайні діла Христос назвав вірою і гадав, що кождий чоловік може єї збудити в собі і одним словом переносити гори з місця на місце (XVII, 20).

Своїм знахарством робив він величезне вражінє на простім народі і скоро знайшов таких, що увірили в його божество і науку.

Увірив в Христа також Йоан Хреститель, релїґійний аґітатор, що, подібно як Христос, бунтував народ проти попівства і проповідував нову релїґію.

Того Йоана Хрестителя можна-би назвати соціялїстом в моральнім розумінню. Він виступав проти попів за їх ледаче лицемірне житє, а навіть самого царя Ірода злаяв за се, що жив з братовою. Йоан проповідував також милосердє для бідних. На просьбу своєї жінки і доньки Ірод звелїв зрубати йому голову.

Майже вся моральна наука Христа містить ся у так званій „Проповіди на горі". Вона займає главу пяту, шесту і

сему у Матея. Зміст єї більше-менше такий:

Жий собі, чоловіче, в тихій покорі, не дбай за дочасне і матеріяльне, не думай про се, чи є що їсти або одягнути ся у що, а гадай тільки про щасливість на небі. Головна річ, як дістати ся до царства небесного. А дістанеть ся там лишень праведний — такий, що з ніким не гніваєсь, не поглядає на гарних жінок, не женить ся з розвідкою, не проклинає, не противить ся і не здить ся; як його замалює хто в пику, він з солодким усьміхом подякує йому і попросить чемно, щоб йому заїхав ще з другого боку... Дістанеть ся до неба сей, що не ставить опору, як йому відбирають його власність і позичає радо гроші всякому, не жадаючи ні посьвідки, ні поруки, ні жадної забезпеки, що гроші вернуть колись назад до нього... І піде до неба сей, що дає милостиню і молить ся потайки в коморі так, аби навіть миши не чули слів його молитви, аби сусід не знав, чи він їсть в пятницю рибу, чи сало... Небо є для таких, що тримають ся пташиної економії — не сіють і не жнуть, а жиють на рахунок божого провідіння, яке, вбираючи у найновійшого фасону строї водяну лелію і полеву травицю,

тим більше дбати-ме про свою подобу в людськім тілї... Буде в небі і такий, що не судить і не докоряє нікого, скриває знанє і правду перед темною голотою, не вимовляє ніколи таких поганих слів як „клясова сьвідомість — воля — економічний детерминїзм — рівність — еволюція — критика — соціяльна революція" — а з похиленою головою, не оглядаючи ся нї в ліво, нї в право, іде простим вузоньким шляхом великих чеснот підданства і покори.

Як у такій науцї може християнський соціялїст добачити соціялїзм — соціялїзм Маркса, Бебля, Жореса, Дебса і десятьох мілїонів инших соціялїстів і соціялїсток — се є загадкою і новітнїм чудом. Мораль, голошена у „Проповіди на горі", є якраз добра для піддержеия всього того, з чим бореть ся соціялїзм; вона цїлою своєю силою пхає слабшого на поталу сильнїйшого, взиває до фізичного і умового лїнивства та байдужности і як-би ті „золоті" слова „Проповіди на горі" здійснили ся в практицї, то на сьвітї істнувалоби тільки два типи людської породи: пан, з нагайкою в руцї і темний, бездушний, з малпячим виразом лиця невольник. Та закони природи є сильнїйші від видумок фантастів і ніко-

ли не дадуть ся заступити теоріями „пророків і спасителів".

Всї добре знаємо, що в практичнім щоденнім житю християни тримають ся Христової науки лиш там, де вона є в згоді з законами природи і не противить ся простому, здоровому, поганському розумови. Народ добре розуміє, що як „не всьо правда, що на весїлю сьпівають", так і не всьо правда, що в церкві проповідують.

Та є два реченя у „Проповіди на горі", що віддїлені від цїлости, до якої належать, мають дїйсно моральну вартість. Одним з них є реченє „Блаженні голодні правди, бо вони наситять ся" (V, 6) і реченє „як хочете аби люди вам чинили, так і-ви їм чиніть" (VII, 12). Соціялїзм також накликає нас до шуканя правди і до добрих братерських зносин людий між собою; а в Евангелію ті реченя є тільки непотрібною оздобою противної собі цїлости.

На думцї у Христа була тільки його власна, уявлена величність і слава. Уся його наука має на цїли не добро людий на землї, а славу трох богів на небі. Як і говорить часом слова, що здавало-б ся висказують правдиве співчутє для терплячого людства, то не о людий йому розходить

ся, а о своє вимріяне царство. Каже, що „нема нічого скритого, аби не виявило ся і нічого схованого, аби не було знаним (X, 26), але не розуміє під тим поступу інтелектуального і усовершеня людського уму, а свою власну мудрість і спромогу виявити і пояснити людям всї тайни всесьвіта.

Не забуваємо і про се, що в науцї Христовій, як і в цїлій Біблії, є богато противеньств і суперечностий. Стрічаємо часто таке, що одна гадка заперечує другу; що є наказаним в однім місци, то саме заказуєть ся на другім. От, приміром, в Евангелію від Матея Христос каже раз, що „блаженні миротворцї" (V, 9), а відтак перечить се кажучи, що „я прийшов подати не мир, але меч" (X, 34), а дальше перечить і сю засаду, приказуючи вложити у похву меч одному зі своїх прихильників, який заходив ся боронити його підчас арештованя (XXVI, 52). І що сказали-би ми про товариша, котрий сьогодня з одушевленєм проповідував-би клясову борбу, а завтра знов старав ся вмовити в нас, що інтереса капіталу і працї є одні і ті самі — або в який инший спосіб робив біле чорним, а чорне білим — чи не викинули-б ми його з партії? А тут, з Біблією під

пахою, суне дехто в хату соціялізму і давай доказувати, що „Христос був також соціялістом!"

Та читаймо далі Матея. Соціялізм каже нам любити всьо добре і гарне у сьвіті, а Христос жадає нашої любови в монополь для себе; і йому здасть ся, що вся любов у сьвіті є його приватною власністю і, забуваючи навіть про „Отца небесного"; бачить всюди тілько своє возлюблене „я" (X, 37). Христос є представником не соціялізму, а представником і апостолом з'ідеалізованого до кінцевої досконалости царизму і еґоїзму (самолюбства).

А невольникови, обтяженому працею і визиском, радить скулити ся і прийти до себе, себто до своєї науки, та вложити на карк ще друге ярмо релігійної обязни і славословія (XI, 28, 29).

Соціялістичне діло, та не в соціялістичнім дусї, зробив раз Христос і його ученики, як ідучи полем, зривали колосє, щоби заспокоїти голод (XII, 1). Тим показав що право чоловіка удержати себе при житю стоїть понад право власности. Очевидно, що Христос брав се колосє як свою власність; „цар неба і землї" вважав себе висшим понад всї права.

Христові погляди на житє родинне були зовсім такі, які сьогодня попи і капіталісти так уперто пхають на власність соціялістам, викрикуючи, що соціялізм є ворогом родини. Христос дійсно не дбав про родину. Не тільки, що відцурав ся родини, з якої вийшов на сьвіт (XII, 47-50), але і нової не закладав і своїх поклонників взивав покидати родину та іти за собою (XIX, 21, 29; XVI, 24).

В річах дочасних, в справах суспільних і політичних Христос був у найліпшій гармонії з істнуючим ладом. В Евангелію від Матея не знаходимо нічого, що оправдувало-би слова побожних соціялістів, що „Христос був також революціонером". Революціонером він був — але релігійним, а не соціяльним. Політика і питаня економічні його зовсім не інтересували, хоч яко чоловік образований, мусів їх розуміти. У своїй подиву гідній уяві Христос, здавалоб ся, бачив капіталізм з його індустріяльними монополями, говорячи, що „хто має, то йому ще дасть ся, і він мати-ме подостатком; але хто не має, тому відбереть ся навіть і се, що мав (XIII, 12), Про справедливість в економічних відносинах між людьми Христос не думав ніколи і вірив,

що на сьвіті завсїгди будуть пани і слуги, богачі і бідаки (XXVI, 11).

Не знав Христос нїчого і про інтернаціоналїзм, то є ідею братерської єдности і рівности всїх людий на сьвіті без згляду на національні ріжниці. Він був жидівським націоналїстом з доброю дозою шовінїзму у своїй вдачі.

Вірив він, що Бог післав його „тільки між заблудших дому Ізраіля" (XV, 24), а доперва пізнїйше, як побачив, що його родимці шукають у нього не науки релїґійно-моральної, а помочи лїкарської, — Христос звернув увагу на другі народи і велить своїм ученикам іти і навчати всї „язики" (XXVIII, 19, 20). Чужинців Христос не любив. Як прийшла до нього канаанська жінка і з плачем благала, щоб уздоровив її „біснувату" (божевільну) доньку—Христос і говорити не хотів до неї. Ученикам, що просили за нею, сказав що не годить ся відбирати хлїб дїтям і кидати собакам (се мабуть натхнуло нїмецьким шовінїстам зворот — „Du slavischer Hund!"). Але, що баба була вперта і писката, то Христос вкінци дав ся вблагати і сцїлив хору (XV, 23-28).

З економічного погляду Христос не був і не потрібував бути соціялїстом. На

що йому було сушити голову тим, як люди прокормлюють себе і одягають, або скільки соціяльної праці представляє собою бушель барабольї, коли він в байці про хліб і рибу з'уміє пятьценговим бохонцем і фунтом риби накормити сто люда, не враховуючи жінок і дітий (XIV, 17-21; XV, 34-38). Про такі прозаїчні річи Христос не любив балакати і сварив на учеників, як звертали ся до нього в справах харчу, або инших потреб тїла (XVI, 5-11). Ученики самі мусїли дбати про се, щоби їх учитель і вони не ходили з порожними жолудками у своїх аґітаційних мандрівках.

У Христа було дуже слабе розуміннє простих, дрібних обставин щоденного житя. Доказує того уступ у Матея (XVIII, 12-13), де Христос твердить, що пастух, згубивши одну вівцю, лишить без нагляду девятьдесять девять а піде шукати сеї одної, бо, після його думки, милїйша одна вівця котру згубив і знайшов, чим девятьдесять девять овець, що з ними немав клопоту. Таких сентиментальних пастухів сьогодня нема і годї вірити, щоб вони були за часів Христа.

Богацтва Христос не любив і богачів не вважав добрим матеріялом до будови

свойого царства (XIX, 23-24). Соціялїзм є також ворогом богачів, але не задля їх достатків, а задля нечесних способів, якими набули своє майно. А Христос не любив богатих, позаяк знав, що вони, заняті справами фінансовими і приємностями сего сьвіта, нерадо підуть за його наукою умертвленя і самовідреченя. Та переконаня його про відносини між працьодавцем а робітником були зовсїм капіталїстичні; після його погляду, то робітникови належить ся за його працю не повна вартість її витвору, як сего учить соціялїзм, — а се, за що згодить ся з капіталїстою (причта про виноградника (XX, 1-16).

Не був Христос соціялїстом і тодї, як виганяв купців і банкирів з Єрусалимського храма (XXI, 12-13). Ним бувби тодї, якби виганяв не дрібних, кошикових перекупнїв і міняйлів з церкви, а заходив ся скасувати в цїлім краю богатих обшарників, властителїв винниць, полонин і других публичних ужитків, та як-би був виступав проти неволї і панщини, які в тих часах були основою суспільного ладу. А з церкви то і нинї викидають такого, хто відвертає увагу зібраних людий від богослуженя і попівської науки.

В одній причті Христос отверто стає по стороні працьодавців і з обуренєм оповідає (XXI, 33-40) про тих робітників, що в осени не хотіли ділити ся з властителем винниці плодами своєї цілолітньої праці, але набили і прогнали його аґентів чи коколекторів, а навіть і його сина не злякали ся і не дали собі видерти свого дорібку. І тих гарних типів осьвідомленої справедливости Христос ставить як взір лихих і грішних людий, гідних великої кари на сім і тім сьвіті за се, що боронили плодів власної праці. З того видно, що Христос зовсім не противив ся стяганю зисків і наємній неволи, яких соціялізм вважає головними ворогами робітничої кляси.

І не тільки для капіталістів, але й для царів Христос мав як найбільшу пошану. Ані розпустник Соломон, ані убійник немовлят Ірод не стягнули на себе такого великого гніву „Сина Божого", як якийсь бідачисько в причті про весілє царського сина (XXII, 1-14), що за зломанє двірської етикети (прийшов, бач, на весілє без фрака і ковнірика) дістав ся там, де „плач і скреготанє зубів". Запитаний фарисеями, чи годить ся платити податок

цареви (XXII, 17-21), Христос заявив, що до царя належить всьо, на чім лиш знаходить ся його знак або образ; отже всьо, що тільки цар може загарбати в свої руки і положити на тім свій герб і поставити досить війська, щоби се його зрабоване добро боронили перед захланністю иншого царя. Тому й не диво, що всї найбільші царі і володарі в сьвітї були, є і будуть загорілими християнами.

Свою науку панованя і служеня Христос огладив і приоздобив двома заповідями про любов Бога і ближнього (XXII, 36-40), але ті заповіди, причіплені з боку до головної будівлї його науки, ніяк не гармонїзують з духом невольництва, погроз і самовідреченя, якими дише провідна ідея Нового Завіта. Подібні ті заповіди до малої гарної хатчини, яку хтось нерозумний поставив під високою, чорною стїною величезної вязниці. Всякий, глянувши на неї, подумає, що ся привітна хатчина не може бути складовою частию грізної тюрми і що її місце не тут, але десь в зеленім садї серед вольного поля, де чоловік спокійно і без погроз кайданів і неволї живе в любовних обіймах Матери-Природи. А любов, практикована на засадах основ-

них прінціпів Христової науки, є нічим иншим, а рабським привязанєм невольника до пана і має свій зародок в сліпім інстиктї самозахованя, яке задля темноти не має відваги станути о власних силах на свободї. В таких істотах захованє свого власного „я" є головною цїлию житя, а віруючи, що служенєм комусь сильнїйшому від себе мож осягнути сю цїль, вони тільки й думають про се, як-би то дістати найбільше ласк і нагород від того, кому служать. З таких сотворінь складають ся всї вірні піддані царів і панів, всї вірні сини кождої церкви — темна, залякана, самолюбна маса, над якою всесильно панує діявольська трійця Капіталїзму, Клєрикалїзму і Мілїтаризму. Так виглядають в дійсности дві великі заповіди Евангелія.

В Соціялїзмі найбільшою заповідею не є любов, а справедливість. Два тисячі років християнства є наглядним доказом, що любов без справедливости є зовсїм безсильною в боротьбі чоловіка о поліпшенє його житєвих умовин. А тими умовами Христос не інтересував ся і уважав за добрі всї несправедливі звичаї і порядки між людьми. Потонувши у фантастичних мріях про своє царство на небі, він не звертав

уваги на се, як люди живуть на землї і в своїй науцї подав їм не средство на визвіл з ярма неволї і темноти, а лишень на тлї вічности з'ідеалїзував самолюбство і неволю, вважаючи себе царем а людий своїми підданими. Річ проте зовсїм очевидна, що чоловіка з такими ідеями годї признавати соціялїстом, анї його науку соціялїстичною.

Заповідь про любов, хоч і є головним арґументом християнських соціялїстів, тратить весь свій блеск, як єї поставимо поруч заповіди ненависти, про яку так часто читаємо в Евангелію. Христос не любить всїх людий, а тільки своїх поклонників. Тим, що противлять ся його науцї, загрожує вічним огнем, де буде плач і скрегот зубів (XIII, 12; XIII, 42, 50; XXII, 13; XXIV, 51; XXV, 30); містам, що не приймуть його науки, грозить карою гіршою від тої, яка стрінула Содому і Гомору (XX, 15; XI, 21-24), а ціле людство обіцює судити при кінци сьвіта і подїлити його на праведників в небі і грішників в пеклї, закінчивши в такий спосіб своє уявлене післанництво як син божий.

Така наука не має нїчо спільного з соціялїзмом. Соціялїзм не обіцює нїчого і не

грозить нікому; соціялїзм тільки учить про се, що робити, щоби людям жило ся лїпше на сьвітї, щоби не було між ними нї гнобленя, нї визиску, нї обдурюваня — взагалї нїчого, що противить ся правдивій любови ближнього. А ся наука основуєть ся не на теоріях релїґійних сновидів і фанатиків, а на простім, природнім людськім розумі, який шукає добра і правди не на небі, але там, де люди живуть — на землї. Соціялїзм обходить ся без релїґії зовсїм так само, як дорослий чоловік обходить ся без ласощів і забавок, які грали таку важну ролю в його дитячім віцї. А як одиниця, коли виросте і стане зрілою особою, покидає і забуває ті річи, що в незрілім віцї були для неї предметом серіозного думаня і заняття, так і цїле людство росте і розвиваєть ся духово і в протягу столїть приходить до щораз нових відомостий, поглядів і вірувань, щораз то близше стає при Матері-Природї, при дїйсности і правдї, стає на певній твердій основі науки і знаня і після них оцїнює вартість творів уяви і фільософічних теорій. Тож заки хто стане мішати соціялїзм з релїґією, перше мусить переконати ся, яку вартість має одно і друге в сьвітлї науки і правди, а доперва тодї рішати, чи

соціялїзм є добрий або лихий і чи Христос був соціялїстом.

VI.

ПОБОЖНІСТЬ І БЕЗБОЖНІСТЬ.

Ті два слова є вистарчаючим арґументом на се, щоби доказати непримиримість між релїґією і соціялїзмом. Побожність, віра в божество і признаване старшинства одиниці над загалом — се ідеї що лежать в основах того, що люди звичайно називають побожністю і житєм з віри. Се є віра невольників і віра панів; віра гнобителїв і гноблених. Для гноблених така віра є проклятєм і пеклом, але вони у своїй темноті і невіжестві вважають єї своїм одиноким спасеннєм, одинокою нагородою за гнет і злидні, які терплять в житю. Стративши надію на щасте по сім боці могили, вони з жадобою чіпили ся фантастичної ідеї про вічне житє по смерти і заснули на ній втомлені злиднями і неволею. В суспільстві повстала каста попівська, так звані клерикали, якої завданем є піддержувати в народі сей „сьвятий" сон побожности і віри у всілякі видумки і байки. Між попами є такі, що й самі вірять у свою науку, а инші знов стали „божими слугами" легкого хліба ради; одні і другі стоять на услугах пануючої кляси в суспільстві і є одною з головних підпор старого ладу суспільного — капіталїзму.

Соціялїзм, опираючись на засадах знаня і науки, є запереченем всїх релїґійних доґм і тверджень, а опираючись на ідеях справедливости і природної

моральности, є непримиримим противником клерикальної побожности і церковної моралї. Під тим зглядом соціялїзм є безбожним і богохульним. Люди, що звуть себе християнськими соціялїстами, не знають, що говорять; вони не є анї побожними християнами, анї правдивими соціялїстами і силкують ся об'єднати ідеї які взаїмно себе заперечують. В тім положеню довго бути не можуть, але стають або соціялїстами, або християнами, або дійсними безбожниками, не віруючи в нїчо поза буденне зьвіряче животїнне.

Отсе й є правдива безбожність — людина без ідеалу, без думки про справи вселюдські і всесьвітні. Такий правдивий безбожник знає тільки своє власне „я", своє особисте добро, свою самолюбну душу і шукає тільки для неї одної спасення. Шукає в людях і в богах і вічно лнеть ся до панованя над другими. Його мнима, лицемірна побожність є для нього тільки средством до осягненя самолюбних, безбожних цїлий, до місця між панами на землї, а між ангелами в небі, куда його жене боязнь зроджена з темноти передісторичних часів. І такі темні уми і невольничі душі прозивають соціялїстів безбожниками і матеріялїстами, тому що не хочуть враз з ними валяти ся в калюжі самолюбного підданства і стремлять до сьвітла і волї. А сьвітло і воля, правда і знане творять правдиву релїґію, правдиву звязь між чоловіком і окружаючим його всесьвітом.

У сїй ново-пізнаній а вічно істнуючій релїґії, яка є душею соціялїзму, єдність є основною правдою, а братерство основною моралию. Єдність у

сього сьвіта, видимого і невидимого, один безмежний, незглубимий і вічний океан житя, що обявляєть ся у безконечному числі форми і досконалости. І як каплина води є частиною водяної маси моря і мусить заедно вертати ся до неї по довшій чи коротшій мандрівці під минаючими видами пари, дощу, снігу або леду, так і жите людини є лишень відорваним обявом відвічного житя всесьвіта і становить враз з другими безчисленними житевими формами одну, в своїх основах вічно ту саму, а на зверх підлягаючу безконечним змінам Природу. Се є одинока правдива релігія і побожність — релігія єдности і рівности, в якій нема місця ідеям повставаня чогось з нічого, ідеям пановання і служеня, караня і нагороджуваня. Іскра сеї правдивої релігії тліє у всіх релігійних системах, вона виразно зазначуєть ся в словах Христових, коли він говорить, що „Я і Отець одно есьмо", або коли апостол Павло говорить про Бога, що він є тим, в якім „двигаемо ся, живем і есьмо". Тайна Евхаристії, в якій після вірувань більшости християн подаєть ся людам до поживаня тіло і кров Христа-бога, є також не чим иньшим, а символом єдности між чоловіком і природою, набожною пошаною видимої матерії, яка грає головну ролю в людськім житю. Їда і напиток є дійсно тілом і кровію Бога-Природи і вічне жите на нашій землі може обявити ся тільки в сей спосіб, що одна істота їсть тіло другої істоти, тіло Бога. Бог є сьвітом і сьвіт є Богом і нема між ними ріжниці, нема двох відмінних существ. Цілий сьвіт, видимий і невидимий, є одною відвічною і безконечною єдністю, ніким не сотво-

рений і нікому не підлягаючий, ні богам, ні царям, а тільки дитячий розум людства дав унести себе сонній уяві і сотворив богів на небі та став побожним в нерозумний і понижаючий спосіб.

Побожність людий та їхні думки про богів не були все однакові Чим більше чоловік пізнае себе і природу, тим дальше відходить від усього видуманого і чудесного. Боги зміняють ся. Суворий і заздрий Бог старого завіта уступае місце лагідному, про любов мріючому, бого-чоловікови Христови, який вже виразно зазначуе єдність між божим а людським, між чоловіком і невидимими силами всесьвіта. Нинішні церкви також не однакові. Се, що в одній церкві вважаеть ся побожністю, в иньшій церкві опрокидуеть ся як нерозумне ідолопоклонство. Побожність одних людий видаеть ся безбожністю другим людям. Православні називають католиків безбожниками, ті-ж подібно відносять ся до протестантів і кажуть, що протестантизм е перехідним містком з віри в невірство. А всі вони несьвідомо голосять сю одну велику правду, що які люди, такі їх боги і така їх віра. Досьвід і наука зміняють не тільки спосіб житя людий, але також і їхні погляди на релігію і побожність. Людство іде в напрямі правдивої побожности, яка містить ся у пізнаню єдности і нероздільности між Богом-Сьвітом і чоловіком, а яку ширить наука новійших часів.

Дотеперішня релігія заступала місце науки серед темних мас народу і суперечність між церквою і школою завжді е очевидною, хоч і як попи намагають ся еї закрити, допасовуючи нові наукові

правди до старих релігійних видумок і неможливостий. Така латанина довго не вдержить ся на сьвіті і правда мусить вийти на верх. Людський ум виростає зі свого дитячого віку, а заразом виростає зі своїх дитячих поглядів і ідеалів. Релігія попереджала науку і мусить уступити перед еї сьвітом. Закони божі лиш тоді знайдуть послух у людий, як не будуть в суперечности зі законами природи і покинуть свою баламутну назву.

Правдива релігія не знає нічого надприродного. Всьо, що є, має свої природні причини і підлягає вічним і незмінним законам. Говорить Говард Мур: ,,Чим люди більше знають про хемію і фізику і еволюцію і природне право, тим менше в них віри у надприродне. Не може молити ся чоловік дійсно вчений. Молитва є ненауковою. Ніякий еволюціоніст не стане вірити в божественний початок річий. Релігія мала свій природний початок, подібно як вуголь і камяна сіль, і ріки з долинами і горами, і усе иньше. Вона повставала в робітні людських почувань і людської уяви. Боги не сотворили людий; люди сотворили богів."

Тому і дивно, дуже дивно, що деякі люди беруть ся доказувати про згідність пануючої в сучаснім суспільстві релігії з соціялізмом і вважають Христа одним з перших соціялістів. Великий будівничий соціялістичного руху, Кароль Маркс, не шукав за соціялізмом в Біблії, ані в жадній релігії, але шукав за ним у своїм розумі, жаднім правди і справедливости. Про релігію Маркс говорив. ,,Релігія є наркотиком для народа. Знищене релігії як приємности народних мас є приверненем правдиво-

го щастя для людий. Взивати народ до відступства від іллюзій з огляду на становище тих іллюзій є взиванем до відступства зі становищ, які потребують іллюзій. Тому релігійна критика є зародком критики долини сліз, в якій релігія є таемничою сьвятістю."

Боротьба з релігією не то що є хосенною для умового розвою людини, але й оминути єї неможливо хочби тільки з огляду на се, що релігія є головним оружем в руках пануючої кляси по всіх краях. Правда, знесене релігії ще не буде знесенем економічної неволі, а лиш здобутем одного форту в капіталістичній кріпости. Завданем робітників є передусім вирвати з рук капіталістів силу політичну і економічну, а всі иньші питаня враз з питанем релігійним є меншого, другорядного значіня. Та се ще не є доказом, що робітник може ходити з рана до церкви, а по-полудни на соціялістичні збори і бути добрим партійним товаришем. Для таких не повинно знаходити ся місце в Партії, бо ніхто не може бути в тім самім часі побожним після церковної науки і безбожним після засад соціялізму.

Лицемірна засада, що релігія є справою приватною і не повинна входити в обсяг соціялістичної пропаґанди, є хибною і тільки спинює сю пропаґанду. Ніяка справа в людськім житю не є на стільки приватною, щоби могла бути постійно поминаною в житю публичнім і оставала без впливу на нього. Побожність чи безбожність хоч вони є річами, які обходять кожду одиницю в иньший спосіб і є з огляду на особисту свободу єї приватною спра-

вою, однак вони настроюють еї духовий стан, еї спосіб думаня і еї погляд на жите, а все те перетворюеть ся відтак в основи, на яких чоловік опираеть ся орудуючи справами публичними. Ми добре знаемо, що попи не вважають релїґії справою приватною, але старають ся всїма силами увести свої церковні доґми у наукові, полїтичні і соціяльні справи.

Боротьба між соціялїзмом і релїґією е складовою частиною клясової боротьби і не дасть ся нї оминути, нї придавити фальшивим толкованем і натяганем Біблії на соціялїстичну форму. Соціялїзм, чи то як фільософія, чи як суспільна теорія, е протиставленем і запереченем релїґії. Кожда релїґія, кожда церква завжді була і е заклятим ворогом свободи і підпорою старого невольничого ладу суспільного. Тому робітник, если хоче успішно і розумно бороти ся о кращу долу для своеї кляси, нїколи не повинен входити в компроміси з нїякою церквою, з нїякою релїґійною сектою, а бути твердо переконаним, що як чоловік сам собі не поможе, то не поможуть йому нї видумані боги, нї брехливі попи, нї кроваві пани. Робітник мае бути безбожним по християнськи, побожним по соціялїстичному і надіяти ся, як сказав Драгоманов — „на себе самого, на свій розум та на свою любов один до другого."

Скрентон, Па., 10-го червня, 1916.

ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ!

„РОБОЧИЙ НАРОД", орґан Української Соціял-демократії в Канаді. Виходить що тижня в Вінніпеґ. Річна предплата виносить $2.00. Адреса: ROBOTCHYJ NAROD, Box 3058, St. B., WINNIPEG, MAN., CANADA.

„РОБІТНИК", орґан Федерації Української Соц. Партії в Америці. Виходить що тижня в Клівелянд. Річна предплата в Зл. Державах 1 дол. 50 ц. на 6 місяців 75ц. В Канаді і за границею, на рік 1 дол. 75 ц., на 6 місяців 90 ц. Адреса: ROBITNYK, 2335 W. 11-th St. Corony's Bldg. Cleveland, Ohio., U. S. A

„РОБІТНИЧЕ СЛОВО", просьвітно-наукова і поступова часопись для працюючого люду. Виходить раз на тиждень в Торонто. Річна предплата в Канаді $1.50 ц. В Зл. Державах $1.75 ц. Адреса: ROBITNYCHE SLOVO, Box 64, TORONTO, Ont., Canada.

ПЕРЕПЛЕТНЯ КНИЖОК
С. БЕРЛАДИНА

приймає в переплет всякі книжки, як: бібліотечні, торговельні, бюрові, ноти, мапи, записки і т. п. Золотить і посріблює по низькі ціні.

Заходіть або пишіть на адресу:

413½ FRONTENAC ST., MONTREAL, Canada.

ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ

Виданя Бібльотеки „Новий Сьвіт"!

До тепер вийшли і продають ся ось такі книжочки:

Ч. 1. Червоний Кобзар, (збірник найкрасших ц. робітничих пісень і поезій) (вичерпано)

Ч. 2. Е. Гуцайло: Конець Сьвіта 10

Ч. 3. Наш Прометей. З нагоди сотих уродин Т. Шевченка. Збірка статей. З 5 образками. 10

Ч. 4. Червоний Кобзар, друга збірка найкрасших робітничих пісень і поезій З (З образками) 10

Ч. 5. Давид Едельштат — М. Подолянин: Американський Робітник. Сценічна картина з американського робітничого житя, в трох відслонах. 10

Ч. 6. Робітнича Читанка 15

Ч. 7. П. Ляфарґ: Біблія Капіталіста . . . 10

Ч. 8. І. Г.: Гори трупів і море крови та сліз . . 5

Ч. 9. " Золото і нужда в Америці . . . 5

Ч. 10. Мей Вуд Саймонс: Жінка і соціяльне питане 10

Ч. 11. Дамян Бориско: Соціялізм а Релігія . . 15

Ч. 12. І. Ван ден Брінк: Важне Питане . . . 5

Календар „Новий Сьвіт" на рік 1915 . . 15

ПЕРЕПИСНІ КАРТКИ:

1. Новий Сьвіт. — 2. Чорти проти війни! — 3. Голод в робітничій хаті. — 4. Жан Жорес. — 5 Мені тринайцятий минав. Т. Шевченко. — 6. Дивлю ся — в могилі усе козаки. Т. Ш. — 7. Іван Франко. — 8. Е. Гуцайло. — Поодинокі картки по 3 ц. 100 коштує $1.35 ц. з почтовою пересилкою.

Гроші і письма посилайте на адресу:

NOWYJ SWIT

Box 1051, Montreal, Que., Canada.

Книгарні і кольпортери дістають 50 процент опусту.

N.L.C. B.N.C.
3 3286 08889396 7